①

②

Boek en tentoonstelling met nieuw zicht op tweehonderd jaar schilderen in Den Haag

Licht, Lucht en Water

Wat maakt het schilderen in de buitenlucht in Den Haag en omgeving zo uitzonderlijk? Volgens kunsthistoricus Werner van den Belt, gastconservator van de tentoonstelling Licht, Lucht en Water; tweehonderd jaar schilderen langs de Haagse kust in Museum Panorama Mesdag en co-auteur van het begeleidende boek *De schilders van Den Haag*, is het antwoord het feit dat Den Haag een grote stad aan zee is, en een badplaats, waar de kunst draait om *licht, lucht en water.*

In de expositie en het boek wandelt de kijker als het ware mee met de kunstenaars die tussen 1828 en 2025 hun ervaringen op de stranden en in de duinen langs de Haagse Noordzeekust (Loosduinen, Kijkduin, Scheveningen en Meijendel) en op andere karakteristieke locaties in en rond Den Haag hebben verwerkt.

De kunstenaars die sinds tweehonderd jaar in de Haagse kustregio actief zijn, verwerken de Hollandse landschapstraditie en doorbreken die aanpak vervolgens met voortdurende stijl- en beeldvernieuwing, maar ook grijpen een aantal collega's eigenzinnig terug op 'voorgangers'. Het boek vervlecht het werk van veel Haagse kunstenaars zeer levendig en informatief met de ontwikkeling van de kunst in Den Haag, en signaleert daarbij (ook internationale) dwarsverbanden: van John Constable, Vincent Van Gogh, Max Liebermann en de avant-gardisten Jacoba van Heemskerck, Theo van Doesburg, Kurt Schwitters, Hannah Höch, Piet Zwart, Vilmos Huszár en Henk Peeters, de monumentale kunst bij overheidslocaties uit de wederopbouwperiode (vaak inmiddels vanwege sloop verdwenen) tot de rol van de kunstacademies en kunstenaarsverenigingen in Den Haag.

Zowel boek als tentoonstelling zetten vraagtekens bij de aanname dat de Haagse School uitsluitend een uitwerking is van de Franse 'School van Barbizon' en van Jacob van Ruisdael, en signaleren dat de Engelse landschapskunstenaar John Constable met onder meer zijn naturalistische schilderij The Hay Wain op de Parijse Salon van 1824 veel indruk maakt op zijn Franse collega's. Constable baseert zijn doeken op veel schetsen en olieverfstudies in de buitenlucht, maar ook op het baanbrekende wetenschappelijk wolkenonderzoek van een tijd- en landgenoot, de meteoroloog Luke Howard.

Buiten schilderen

Kunstenaars uit velerlei landen tekenen en schetsen vanaf circa 1780 in de buitenlucht om hun ervaring met de natuur te verbeelden, vaak met 'romantische' toonzetting, maar pas in de Franse 'Barbizon'-stroming met onder meer Camille Corot (vanaf circa 1830) wordt de natuur zelf onopgesmukt onderwerp van het schilderij. Andreas Schelfhout is een Nederlandse landschapsschilder, die bij bezoeken aan Parijs en Londen het werk van Constable ziet. Schelfhout maakt vanaf circa 1813 vaak schetsen in Scheveningen en verbeeldt onder meer de op het strand getrokken vissersboten en de gevolgen van stormen op zee voor vissers. Schelfhouts (in deze expositie getoonde) Wolkenstudies getuigen van kennis van de toenmalige meteorologische inzichten. Schelfhout en zijn vroegrijpe leerling Wijnand Nuijen (hier te zien in een 'artistieke dialoog') zijn voorlopers van de weidse, atmosferische verbeelding van de horizon bij de latere Haagse School-kunstenaars. .

Haagse School

Jozef Israëls ziet, wanneer hij in Zandvoort herstelt van een ziekte, de armoedige omstandigheden van plaatselijke vissers, wat hem inspireert om af te stappen van de historieschilderijen die hij tot dan toe maakt, ten gunste van empathische vissersstukken en buitenstudies aan zee. Tevens heeft Israëls in Düsseldorf werk gezien van Duitse kunstenaars dat op Nederlandse locaties gemaakt is, waarvan we hier schilderijen van de Duitse kunstenaars Heinrich Friedrich Tenk en Andreas Aschenbach zien.

Onder meer Willem Roelofs, Jan Hendrik Weissenbruch, Jacob Maris en Jozef Israëls nemen na bezoeken aan Barbizon de natuurgetrouwe en vrij realistische landschapsverbeelding van die stroming over, vaak helder en licht geschilderd. De vanaf circa 1875 met 'Haagse School' aangeduide kunstenaars tonen de herkenbare natuur (op deze expositie en in het besproken boek vooral in Den Haag en omgeving), de veranderlijke weersomstandigheden en het moeizame leven van vissers en hun gezinnen.
Willem Roelofs, een meester van licht en ritme, is in Museum Panorama Mesdag te zien met onder meer De Regenboog (1875), Willem de Zwart en Jan Bastiaan Tholen met duinlandschappen en Hendrik Willem Mesdag met zeeschilderijen. Het iconische doek Panorama van Scheveningen, geschilderd door Mesdag, Sientje Mesdag-van Houten, George Hendrik Breitner, Théophile De Bock en Bernard Blommers (een samenstel van indrukken van vissersdorp en beginnend kuuroord Scheveningen anno 1881) is een onderdeel van de actuele tentoonstelling.

③

1. Andreas Schelfhout, Boten met vissers op het strand bij Scheveningen, olieverf op paneel, ca. 1828 (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

2. Sebastiaan Spit, Haags Licht, April, olieverf op doek, (tweeluik), 2015 (Collectie kunstenaar)

3. Willem Roelofs, De regenboog, olieverf op doek, 1875 (Collectie Kunstmuseum, Den Haag)

4. Willem Hussem, Compositie, olieverf op papier, ca. 1954. (Courtesy Dürst Britt & Mayhew, Den Haag)

Foto's: Museum Panorama Mesdag

④

5. Co Westerik, Zwemmer 1, olieverf op doek, 1962 (Museum de Fundatie (collectie Provincie Overijssel), Zwolle en Heino/Wijhe)

Modernisme, oorlog en bevrijding

Floris Arntzenius verbeeldt de moderniserende Haagse kustregio, van het winkelend publiek in de Spuistraat in Den Haag anno 1892 tot Café-restaurant De Seinpost in verstedelijkend Scheveningen (circa 1900). In twee vroege werken verbeeldt Willem Hussem een duinlandschap (1922, met zeer expressieve verfstreken) en een nieuwbouwwijk in Voorburg (1931). Rein Draijer (een invloedrijke schilder in het interbellum en na WO II) toont op zijn schilderij Boulevard (1935) de Scheveningse boulevard in een desolate sfeer, waarin je een oorlogsdreiging kan lezen.

We zien in boek en tentoonstelling in de jaren vijftig in Den Haag twee kanten van de Wederopbouw/Koude Oorlog-periode: aan de ene kant observaties van het harde leven in de Scheveningse vissershaven door Nol Kroes en Co Westerik naast Ber Mengels' armoedetaferelen in de Haagse binnenstad, met een ondertoon van de W.O. II-ervaringen van genoemde kunstenaars, en aan de andere kant de wervelende nieuwe landschapsvormen van Theo Bitter.

Wandelingen langs strand en zee

Boek en tentoonstelling leggen ook andere intrigerende verbanden. Zowel Westerik als Hussem maken in de jaren vijftig en zestig lange strandwandelingen, waarbij Westerik in zee gaat zwemmen en vervolgens schetsen maken voor zijn reeks Zwemmer-schilderijen, en Hussem met de rug naar de zee gaat staan om zijn ervaring met zee en lucht uit te werken in schilderijen of gedichten.
Bij de getoonde Composities van Hussem uit circa 1954 zijn nog duidelijk stranddelen en een golfbreker te zien, vlak voordat diens werk definitief evolueert tot pure vorm. Ook de hedendaagse kunstenaar Cassandra van Veen maakt schilderijen waarmee ze haar ervaring van dagelijkse zwempartijen verwerkt, waarbij ze de specifieke (zeewater)temperatuur en windkracht in ondertitels vermeldt.

Kunst van nu, met licht van toen

De andere getoonde jongere kunstenaars grijpen eigenzinnig terug op de traditie van de Haagse School, zoals Marjolein Knottenbelt die bestaande landschappen herinterpreteert, en daarvoor delen van gevonden schilderijen hergebruikt. Bij Marjolein van Haasteren rijst de iconische Pier van Scheveningen (2012) op uit door chemicaliën vervuild zeewater. In de lopende tentoonstelling hangt Van Haasterens doek naast het vroege, sterk geabstraheerde schilderij Kustbouw van constructivist Bob Bonies uit 1964. Sebastiaan Spit (die eerder op uiteenlopende Nederlandse en Duitse Noordzeelocaties werkte) grijpt met zijn lucht- en lichtspiegelingen op zee- en kustlijn terug op de wolkenonderzoeken van Howard.

⑤

Wim van Cleef

Boek: *Werner van den Belt en Bob Hardus, De schilders van Den Haag, (WBOOKS/Museum Panorama Mesdag.*

Licht, Lucht en Water
Museum Panorama Mesdag
t/m 1 maart 2026